

JAMOATCHILIK FIKRI ASOSIDA SHAKLLANGAN TADBIRLARNI
MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Xusinov Babajon Qamoraddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti.

bkkhusinov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15062480>

Annotatsiya. Mazkur maqolada jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish masalalari keng tahlil qilinadi. Jamoatchilik ishtirokida moliyalashtirish fuqarolarning ijtimoiy tashabbuslarda faol ishtirok etishiga, davlat mablag'laridan samarali foydalanishga hamda mahalliy muammolarni tezkor hal etishga imkon yaratadi. Maqolada jamoatchilik fikriga asoslangan tadbirlarni moliyalashtirishning mavjud mexanizmlari – davlat byudjeti, xususiy sektor mablag'lari, xalqaro grantlar hamda kraudfanding va kraudsorsing tizimlari o'rganiladi. Ushbu moliyaviy manbalarning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, ularning samaradorligini oshirish yo'llari taklif etiladi.

Shuningdek, maqolada moliyalashtirish jarayonining shaffofligini ta'minlash, fuqarolarni qaror qabul qilish jarayonlariga keng jalb etish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash hamda davlat-xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish muhimligi ta'kidlanadi. Bu borada qonunchilik bazasini takomillashtirish va moliyaviy resurslarni boshqarish tizimini yanada oshkora qilish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Tadqiqot natijalari jamoatchilik fikriga asoslangan tashabbuslarni samarali moliyalashtirish mexanizmlarini ishlab chiqishga, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga va davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvlar orqali davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonch mustahkamlanib, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga hissa qo'shilishi kutilmoqda.

Kalit so'zlar: Jamoatchilik fikri, moliyalashtirish mexanizmi, shaffoflik, davlat-xususiy sheriklik, innovatsion moliyalashtirish, kraudfanding, kraudsorsing, grantlar, byudjet mablag'lari, ijtimoiy loyihalar, fuqarolik jamiyati, ishtirokchi byudjet, donor tashkilotlar.

ISSUES OF IMPROVING THE MECHANISM OF FINANCING EVENTS BASED ON
PUBLIC OPINION

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the issues of improving the financing mechanism for public opinion-based activities. Public participation financing allows citizens to actively participate in social initiatives, effectively use public funds, and promptly solve

local problems. The article examines the existing mechanisms for financing public opinion-based activities - the state budget, private sector funds, international grants, and crowdfunding and crowdsourcing systems. The advantages and disadvantages of these financial sources are analyzed and ways to increase their effectiveness are suggested.

The article also emphasizes the importance of ensuring the transparency of the financing process, wide involvement of citizens in decision-making processes, the use of innovative technologies, and the development of public-private sector cooperation. In this regard, recommendations are given to improve the legislative framework and make the financial resource management system more transparent.

The results of the study will serve to develop mechanisms for effective financing of public opinion-based initiatives, develop civil society, and increase the efficiency of public administration. These approaches are expected to strengthen mutual trust between the state and society and contribute to socio-economic development.

Keywords: Public opinion, financing mechanism, transparency, public-private partnership, innovative financing, crowdfunding, crowdsourcing, grants, budget funds, social projects, civil society, participatory budgeting, donor organizations.

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ МЕРОПРИЯТИЙ С УЧЕТОМ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ

Аннотация. В статье дается комплексный анализ вопросов совершенствования механизма финансирования мероприятий с учетом общественного мнения. Краудфандинг позволяет гражданам активно участвовать в социальных инициативах, эффективно использовать государственные средства и оперативно решать местные проблемы. В статье рассматриваются существующие механизмы финансирования мероприятий, основанных на общественном мнении, — государственный бюджет, средства частного сектора, международные гранты, а также системы краудфандинга и краудсорсинга. Анализируются преимущества и недостатки этих источников финансирования и предлагаются пути повышения их эффективности.

В статье также подчеркивается важность обеспечения прозрачности процесса финансирования, широкого вовлечения граждан в процессы принятия решений, использования инновационных технологий и развития государственно-частного партнерства. В этой связи даются рекомендации по совершенствованию

законодательной базы и повышению прозрачности системы управления финансовыми ресурсами.

Результаты исследования будут способствовать разработке механизмов эффективного финансирования инициатив, основанных на общественном мнении, развитию гражданского общества и повышению эффективности государственного управления. Ожидается, что такие подходы укрепят взаимное доверие между государством и обществом и будут способствовать социально-экономическому развитию.

Ключевые слова: Общественное мнение, механизм финансирования, прозрачность, государственно-частное партнерство, инновационное финансирование, краудфандинг, краудсорсинг, гранты, бюджетные средства, социальные проекты, гражданское общество, партисипаторное бюджетирование, донорские организации.

Kirish: Zamonaviy jamiyatda jamoatchilik fikri asosida shakllangan tashabbuslar va tadbirlarni moliyalashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Fuqarolarning davlat boshqaruvi jarayonlarida faol ishtirok etishi va jamiyat manfaatlariga mos loyihalarni ilgari surishi ijtimoiy taraqqiyotning muhim omillaridan biridir. Shu sababli, jamoatchilik fikriga asoslangan tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy jihatdan barqarorligini ta'minlash samarali moliyalashtirish mexanizmlarini ishlab chiqishni talab etadi.

Hozirgi kunda jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish bir qator manbalar hisobiga amalga oshirilmoqda. Ularga davlat byudjeti, xususiy sektor mablag'lari, xalqaro grantlar va fuqarolar ishtirokida tashkil etiladigan kraudfanding va kraudsorsing mexanizmlari kiradi. Biroq, ushbu tizimning samaradorligi hali ham to'liq ta'minlanmagan bo'lib, moliyalashtirish jarayonida shaffoflik, resurslardan samarali foydalanish va fuqarolar ishtirokini kengaytirish kabi muammolar mavjud.

Shu nuqtai nazardan, maqolada jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirishning mavjud tizimi tahlil qilinib, uning takomillashtirish yo'nalishlari o'rganiladi.

Xususan, innovatsion moliyaviy instrumentlarni joriy etish, davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirishni rivojlantirish va qonunchilik bazasini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Tadqiqot natijalari jamoatchilik fikriga asoslangan tashabbuslarni samarali moliyalashtirish orqali fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish va ijtimoiy muammolarni tezkor hal etish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish bugungi kunda davlat boshqaruvi va ijtimoiy taraqqiyot sohasidagi dolzarb mavzulardan biriga aylangan. Fuqarolarning qaror qabul qilish jarayonlarida faol ishtirok etishi nafaqat shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlaydi, balki moliyalashtirish samaradorligini ham oshiradi. So'nggi yillarda bu masala yuzasidan ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lib, ularning aksariyati moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish hamda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish masalalariga qaratilgan. 2017-2024-yillar davomida chop etilgan ilmiy asarlar mazkur yo'nalishning rivojlanish dinamikasini o'rganishga imkon yaratadi.

John Dryzek o'zining "Deliberative Democracy and Beyond" asarida demokratiya jarayonlarida jamoatchilik fikrining tutgan o'rni haqida so'z yuritadi. Uning fikriga ko'ra, qaror qabul qilish jarayonlariga jamoatchilikni jalb qilish orqali boshqaruv tizimi ishonchli va barqaror bo'lishi mumkin. Bu nazariya jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirishda shaffoflik va samaradorlikni oshirish uchun zarur bo'lgan tamoyillarni belgilaydi.

Moliyalashtirish va iqtisodiy barqarorlik masalasiga bag'ishlangan tadqiqotlardan biri Yu. M. Osipov va A. V. Klimenkoga tegishli bo'lib, ular jamoatchilik fikrining moliyaviy qaror qabul qilishdagi ta'sirini o'rganishgan. Ularning 2019-yilda chop etilgan ishida ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirishda fuqarolar fikrini hisobga olish muhimligi va bu jarayonda raqamli texnologiyalarning o'rni tahlil qilinadi. Ular, shuningdek, jamoatchilik fikrini baholashda sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish (big data) vositalaridan foydalanishning afzalliklarini ta'kidlaydilar.

Moliyaviy shaffoflik va samaradorlik bo'yicha tadqiqot olib borgan mualliflardan biri M. A. Johnson bo'lib, uning "Public Finance and Budgetary Transparency" (2017) nomli asarida jamoatchilik fikrini hisobga olgan holda davlat byudjeti mablag'larini taqsimlash muhimligi haqida so'z yuritiladi. Johnsonning tadqiqotiga ko'ra, moliyalashtirish jarayonida shaffoflik ta'minlanmasa, davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanish ehtimoli oshadi va bu fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir qiladi.

Petrov esa moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish yuzasidan olib borgan tadqiqotida jamoatchilik fikrini hisobga olgan holda samarali moliyalashtirish tizimini yaratish

bo'yicha tavsiyalar beradi. Uning fikriga ko'ra, elektron platformalar va kraudfanding tizimlari jamoatchilik ishtirokini oshirishda samarali vosita bo'lishi mumkin.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar moliyalashtirish jarayonida muhim o'rin egallamoqda. L. Chen va R. Wang blockchain texnologiyasining jamoatchilik fikri asosida moliyalashtirish jarayoniga ta'sirini o'rganib, uning shaffoflik va xavfsizlikni oshirish borasidagi imkoniyatlarini tahlil qilishgan. Ularning tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, blockchain texnologiyasi orqali moliyaviy operatsiyalarni kuzatish osonlashadi va korrupsiya xavfi kamayadi.

Bu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish maqsadida Lee va Kim o'zlarining "Digital Transformation in Public Governance" nomli ishlarida sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlardan foydalanish orqali jamoatchilik fikrini tahlil qilish usullarini taklif etishgan.

Ularning tadqiqotlari davlat boshqaruvini raqamlashtirish orqali jamoatchilik ishtirokini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Ahmedov tomonidan olib borilgan tadqiqotda esa jamoatchilik fikrini tahlil qilish uchun raqamli platformalardan foydalanish imkoniyatlari o'rganilgan. U mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish orqali fuqarolar fikrini tezkor to'plash hamda moliyalashtirish jarayonlariga tatbiq etish mumkinligini asoslab bergan.

Byudjet jarayonlariga jamoatchilik fikrini integratsiya qilish bo'yicha Ivanov tomonidan olib borilgan tadqiqotda, fuqarolarni byudjet taqsimotida bevosita ishtirok etishiga imkon beruvchi mexanizmlarni rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, agar fuqarolar o'zlari to'layotgan soliqlarning qanday ishlatilishini bilsalar, ularning davlatga bo'lgan ishonchi ortadi va budjet mablag'laridan samarali foydalanish ta'minlanadi.

Zhang va Liu esa aqlli shaharlar (smart cities) loyihalarida jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish bo'yicha tadqiqot olib borishgan. Ular raqamli texnologiyalar yordamida jamoatchilik fikrini shakllantirish va unga asosan moliyaviy qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini o'rganganlar.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish masalasiga turli yondashuvlar mavjud. Ba'zi olimlar demokratiya va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish tamoyillariga e'tibor qaratgan bo'lsa, boshqalari raqamli texnologiyalar va innovatsion moliyalashtirish usullarini takomillashtirishga urg'u berishgan.

Moliyaviy shaffoflikni ta'minlash, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, blockchain va sun'iy intellekt kabi yangi texnologiyalardan foydalanish jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish jarayonining kelajagini belgilaydi.

Ushbu yoʻnalishda olib borilayotgan tadqiqotlar kelgusida yanada samarali va shaffof boshqaruv tizimini yaratishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish boʻyicha olib borilgan ushbu tadqiqot turli xil ilmiy usullarga asoslanadi. Tadqiqot metodologiyasi asosan uch asosiy yoʻnalishda olib borildi: maʼlumotlar tahlili va statistik usullar, taqqoslash va tajriba usuli hamda sifatli tadqiqot metodlari.

Ushbu usullar yordamida mavzuga oid dolzarb muammolar, mavjud tajribalar va samarali yechimlar aniqlanadi.

Maʼlumotlar tahlili va statistik usullar yordamida jamoatchilik fikrining moliyalashtirish mexanizmlariga taʼsiri oʻrganildi. Buning uchun 2017-2024-yillar oraligʻida nashr etilgan ilmiy maqolalar, hukumat hisobotlari va xalqaro tashkilotlarning tahlillari asosida katta hajmdagi maʼlumotlar yigʻildi. Ushbu maʼlumotlar asosida jamoatchilik fikri asosida shakllangan moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligi, ishtirok darajasi va natijalari oʻrganildi. Shu bilan birga, moliyalashtirish jarayonining shaffofligi va samaradorligini oshirish boʻyicha turli davlatlarning amaliyotlari taqqoslandi.

Taqqoslash va tajriba usuli tadqiqotning asosiy usullaridan biri sifatida qoʻllandi. Turli davlatlarda jamoatchilik fikri asosida moliyalashtirish tajribalarining oʻziga xos jihatlari oʻrganildi va ularning natijalari bir-biri bilan taqqoslandi. Masalan, AQSh, Yevropa davlatlari va Osiyodagi innovatsion moliyalashtirish tizimlari tahlil qilinib, Oʻzbekiston sharoitida tatbiq etish mumkin boʻlgan samarali yondashuvlar aniqlashga harakat qilindi. Shu bilan birga, blockchain texnologiyalaridan foydalanish, elektron ishtirokchi byudjet (participatory budgeting) kabi innovatsion yondashuvlarning samaradorligi ham baholandi.

Oxirgi yoʻnalish sifatida sifatli tadqiqot metodlari qoʻllanildi. Fuqarolar va mutaxassislar orasida intervyular va soʻrovnomalar tashkil etilib, jamoatchilik fikrining moliyalashtirish jarayonlariga taʼsiri real holatda qanday shakllanishi oʻrganildi. Tadqiqot davomida davlat boshqaruvi mutaxassislari, iqtisodchilar va jamoatchilik faollari bilan muloqotlar oʻtkazilib, mavjud muammolar va takomillashtirish boʻyicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot metodologiyasi jamoatchilik fikri asosida moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish boʻyicha chuqur va kompleks tahlil oʻtkazishga imkon berdi. Turli ilmiy yondashuvlarning uygʻunlashuvi natijasida bu jarayonda shaffoflikni oshirish, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish va fuqarolar ishtirokini kengaytirishning samarali usullari aniqlandi.

Tahlil va natijalar.

Jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish mexanizmi 2021-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasida bosqichma-bosqich joriy etildi. Bu jarayon davlat budjeti xarajatlarining 5 foizini jamoatchilik takliflariga asoslangan loyihalarga yo'naltirish bilan boshlandi. Quyidagi tahlil ushbu dastur doirasida 2021-2024-yillar davomida ajratilgan mablag'lar va ularning hududlar kesimida taqsimlanish dinamikasini aks ettiradi.

Jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish uchun ajratilgan mablag'larning 2021-2024-yillardagi o'sish dinamikasi quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval: Jamoatchilik fikri asosida moliyalashtirilgan mablag'larning yillik o'sish tendensiyasi

Yil	Ajratilgan mablag' (mlrd so'm)	O'sish sur'ati (%)
2021	92.7	-
2022	125.3	35.1
2023	163.5	30.5
2024	210.2	28.5

Manba: Muallif ishlanmasi.

Jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirishda "Ochiq budget" tizimi orqali jamoatchilik ishtiroki yanada kengaydi. Ushbu tizim orqali taklif qilingan va moliyalashtirilgan loyihalar soni quyidagi jadvalda ko'rsatilgan:

2-jadval: Tashabbusli byudjet jarayonining 2023-yil 2-mavsumi doirasida kelib tushgan loyihalar

Hudud nomi	Ajratilgan mablag' (mlrd. so'm)	G'olib loyihalar soni	G'olib loyihalar summasi (mlrd. so'm)	G'olib loyihalar to'plagan ovozlar soni (mingta)	Qanoatlanish darajasi (%)
Qoraqalpog'iston Respublikasi	970,71	92	904,52	279,68	47
Andijon viloyati	1120,30	83	1000,40	625,06	38
Buxoro viloyati	876,76	74	806,15	354,32	36
Jizzax viloyati	637,62	50	601,46	225,55	35
Qashqadaryo viloyati	1352,80	100	1254,35	930,44	41
Navoiy viloyati	602,70	58	548,70	169,17	33
Namangan viloyati	1056,50	84	1002,26	410,45	27
Samarqand viloyati	1429,77	113	1327,11	769,92	37
Surxondaryo viloyati	1073,06	76	963,59	467,39	27
Sirdaryo viloyati	421,26	73	397,02	154,78	44
Toshkent viloyati	1321,76	128	1264,76	462,26	42
Farg'ona viloyati	1337,92	97	1223,81	677,12	24

Xorazm viloyati	862,07	66	813,81	409,72	37
Toshkent shaxri	1180,51	98	1084,72	365,50	41

Manba: Muallif ishlanmasi.

Mamlakatimizda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish va budjet mablag'larining shaffof sarflanishini ta'minlash maqsadida 2023-yilda amalga oshirilgan tashabbusli byudjet jarayoni fuqarolarning ijtimoiy hayotga bevosita ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytirdi. Ushbu jarayon doirasida ajratilgan mablag'lar, g'olib loyihalar soni, ovoz berish natijalari va qanoatlanish darajasi hududlar kesimida sezilarli farq qildi. Bu esa jamoatchilikning faolligi, hududiy ehtiyojlar va mablag'larning taqsimlanish samaradorligini o'rganish uchun muhim tahliliy asos bo'ldi.

2023-yilning 2-mavsumida eng katta mablag' Samarqand viloyati (1429.77 mlrd. so'm) va Qashqadaryo viloyati (1352.80 mlrd. so'm)ga ajratildi. Ushbu hududlar infrastrukturaviy rivojlanish va ijtimoiy loyihalarga muhtojlik darajasi yuqori bo'lgan hududlar sirasiga kiradi. Eng kam mablag' esa Sirdaryo viloyati (421.26 mlrd. so'm) va Navoiy viloyati (602.70 mlrd. so'm)ga ajratilgan bo'lib, bu hududlarda tashabbusli byudjet doirasidagi mablag' talabi nisbatan kamroq bo'lishi yoki boshqa moliyaviy manbalar yetarli ekani bilan izohlash mumkin.

G'olib loyihalar soni bo'yicha Toshkent viloyati (128 loyiha) va Samarqand viloyati (113 loyiha) yetakchilik qilgan. Bu hududlarda aholi zichligi yuqori bo'lib, shahar infratuzilmasini yaxshilash va ijtimoiy xizmatlarni kengaytirishga ehtiyoj yuqori ekani ko'rinib turibdi. Shu bilan birga, moliyalashtirish ajratilgan mablag'larga nisbatan qanday taqsimlanganini o'rganish muhim.

Ajratilgan mablag'ga nisbatan g'olib loyihalar summasini taqqoslaganda, Qashqadaryo, Toshkent va Samarqand viloyatlari mablag'lardan eng to'g'ri foydalanish natijalariga erishgan.

Ushbu hududlarda jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlangan loyihalar nafaqat yetarlicha moliyalashtirilgan, balki jamoatchilik ehtiyojlariga to'g'ri keluvchi natijalarga ham erishgan.

Biroq, Navoiy va Sirdaryo viloyatlarida g'olib loyihalar summasi ajratilgan mablag'ga nisbatan biroz past bo'lib, bu hududlarda tashabbuslarni moliyalashtirish yoki fuqarolar ishtirokida muammolar mavjudligini ko'rsatishi mumkin. Bu esa aholini yanada jalb qilish yoki loyihalarning sifatini oshirish uchun chora-tadbirlar zarurligini bildiradi.

Tashabbusli byudjet jarayonida eng ko'p ovoz to'plagan hududlar Qashqadaryo viloyati (930.44 mingta ovoz) va Samarqand viloyati (769.92 mingta ovoz) bo'ldi. Bu natija ushbu hududlarda jamoatchilik ishtirokining yuqoriligini va fuqarolarning budjet mablag'larini taqsimlash jarayonida faollik bilan qatnashayotganini ko'rsatadi.

Ushbu hududlarda ovoz berish jarayoni nafaqat fuqarolarning o'z hududi rivojiga befarq emasligini, balki ularga berilgan imkoniyatdan unumli foydalanganini ham bildiradi.

Boshqa tomondan, eng kam ovoz Navoiy viloyati (169.17 mingta ovoz) va Sirdaryo viloyati (154.78 mingta ovoz)da qayd etildi. Ushbu hududlarda aholining ovoz berish faolligi pastligi, jamoatchilik ishtirokini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar zarurligini ko'rsatadi. Bunday hududlarda xabardorlik darajasini oshirish, fuqarolarning loyihalarga bo'lgan qiziqishini orttirish va ularga budget mablag'larining qayerga yo'naltirilishini tushuntirish lozim.

G'olib loyihalardan aholining qanoatlanish darajasi turli hududlarda farqlanadi. Eng yuqori qanoatlanish darajasi Qoraqalpog'iston Respublikasi (47%) va Sirdaryo viloyati (44%)ga to'g'ri kelgan bo'lsa, eng past qanoatlanish Namangan va Surxondaryo viloyatlarida (27%), Farg'ona viloyatida esa atigi 24%ni tashkil qilgan. Bu esa fuqarolar tomonidan qo'llab-quvvatlangan loyihalar haqiqatda ularning kutgan natijasini bermagan bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Bunday hududlarda loyihalarining sifat nazorati va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari ko'rilishi lozim.

Qanoatlanish darajasi yuqori bo'lgan hududlar aholisi tomonidan loyihalarining natijalaridan ko'ngli to'qqanini ko'rsatadi. Bu holat tashabbusli byudjet loyihalarining shaffofligi va samaradorligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq, past qanoatlanish ko'rsatkichlari esa loyihalarining kutilgan natijani bermagani yoki ularning ijrosida muammolar mavjudligini anglatishi mumkin.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Samarqand, Toshkent va Qashqadaryo viloyatlari tashabbusli byudjet jarayonida yetakchilik qilmoqda. Ushbu hududlarda nafaqat ko'p mablag' ajratilgan, balki loyihalar muvaffaqiyatli amalga oshirilgan va aholining ishtiroki ham yuqori bo'lgan. Boshqa tomondan, Navoiy va Sirdaryo viloyatlarida bu jarayon sust bo'lib, jamoatchilik ishtirokini oshirishga ehtiyoj bor.

Ovoz berish va ajratilgan mablag' bo'yicha ba'zi hududlar sust natijaga ega bo'lib, bu hududlarda aholining loyihalarga ishtirokini oshirish zarur. Fuqarolarni yanada jalb qilish, loyihalarining shaffofligini ta'minlash va aholining ishonchini oshirish ushbu jarayonning samaradorligini yanada kuchaytiradi.

Kelajakda fuqarolarni loyihalarga jalb etish tizimini takomillashtirish, aholiga maqsadli ma'lumot yetkazish, ishtirok etish qulayliklarini oshirish, shuningdek, loyihalarni sifatli amalga oshirish va nazoratni kuchaytirish zarur bo'ladi.

Faqatgina shundagina, tashabbusli byudjet jarayoni jamoatchilik ishtirokini mustahkamlash va fuqarolar ehtiyojlarini qondirishga to'liq xizmat qila oladi.

Muhokama: Tashabbusli byudjet jarayoni fuqarolar ishtirokida moliyaviy qarorlar qabul qilish va jamoatchilik fikrini inobatga olgan holda davlat mablag'larini taqsimlash mexanizmi sifatida mamlakatimizda o'zining ijobiy natijalarini ko'rsatmoqda. 2023-yil 2-mavsumi natijalari shuni ko'rsatdiki, aholining jarayonga bo'lgan qiziqishi oshib bormoqda, ayniqsa Samarqand, Toshkent va Qashqadaryo viloyatlarida ovoz berish va mablag' ajratish bo'yicha faol ishtirok kuzatildi. Biroq, ayrim hududlarda, xususan, Navoiy va Sirdaryo viloyatlarida jamoatchilikning loyihalar bo'yicha faolligi sust bo'lib qolmoqda. Bu esa aholining xabardorlik darajasi yoki loyiha takliflarini ilgari surish bo'yicha yetarli imkoniyatlar yaratilmaganligidan dalolat beradi.

Moliyalashtirish samaradorligini tahlil qiladigan bo'lsak, umumiy ajratilgan mablag' bilan g'olib loyihalar summasi o'rtasidagi tafovutlar ba'zi hududlarda yuqori natijalarni ko'rsatgan bo'lsa-da, ayrim joylarda moliyaviy resurslarning to'g'ri taqsimlanmaganligi kuzatiladi. Masalan, Qashqadaryo va Samarqand viloyatlarida ajratilgan mablag'lar samarali ishlatilgan bo'lsa, Navoiy va Sirdaryo viloyatlarida g'olib loyihalar summasi ajratilgan mablag'dan sezilarli darajada past bo'lib, bu mablag'larning samaradorligiga doir savollarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, qanoatlanish darajasi bo'yicha ham muhim farqlar kuzatildi: Qoraqalpog'iston Respublikasi va Sirdaryo viloyatlarida yuqori qanoatlanish qayd etilgan bo'lsa, Namangan va Farg'ona viloyatlarida bu ko'rsatkich nisbatan past.

Bu holatlar tashabbusli byudjet mexanizmining kelajakda takomillashtirilishi lozim bo'lgan jihatlarini ochib beradi. Birinchidan, aholining ovoz berish va loyiha taklif qilish jarayonida faol ishtirokini ta'minlash uchun mahalliy hokimiyatlar va fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan axborot kampaniyalari kuchaytirilishi lozim. Ikkinchidan, loyihalarning sifati va amalga oshirish jarayoni ustidan monitoring tizimi yanada takomillashtirilib, moliyaviy shaffoflik ta'minlanishi kerak. Uchinchidan, aholining real ehtiyojlarini aks ettiruvchi loyihalar ishlab chiqilishi va ularning uzoq muddatli barqarorligi ta'minlanishi zarur.

Umuman olganda, tashabbusli byudjet mexanizmi davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladigan samarali vosita bo'lib, uning to'g'ri yo'nalishda takomillashtirilishi natijasida fuqarolar va davlat o'rtasidagi muloqot yanada oshadi. Shu sababli, bu jarayonda jamoatchilik faolligini oshirish, shaffoflikni kuchaytirish va loyihalarni tanlash hamda amalga oshirish mezonlarini yanada takomillashtirish kelajkdagi ustuvor vazifalar qatoridan o'rin olishi lozim.

Xulosa

Jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish mexanizmi – jamiyatning ehtiyojlari va talablari asosida davlat mablag‘larini samarali taqsimlashga xizmat qiluvchi muhim vositadir. Ushbu tizim aholini davlat budjetidan mablag‘ ajratish jarayoniga faol jalb etish, shaffoflikni ta’minlash va resurslardan oqilona foydalanish imkoniyatlarini yaratadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida bu jarayonning yo‘lga qo‘yilishi fuqarolarning o‘z hududlaridagi dolzarb muammolarni hal etishdagi ishtirokini kuchaytirishiga xizmat qildi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, tashabbusli byudjet jarayoni orqali ajratilgan mablag‘larning samaradorligi hududlar bo‘yicha farqlanmoqda. Ba’zi viloyatlarda jamoatchilik faolligi yuqori bo‘lib, loyihalar natijalaridan qoniqish darajasi ham yaxshi bo‘lsa, ayrim hududlarda fuqarolarning ishtiroki va loyiha samaradorligi yetarlicha ta’minlanmagan. Shu sababli, tizimni takomillashtirish uchun bir qator islohotlar zarur. Eng avvalo, aholining jarayonga jalb qilinishini oshirish, loyihalarni tanlashda adolatli va shaffof mezonlarni joriy etish hamda ajratilgan mablag‘larning maqsadli ishlatilishini qat’iy nazorat qilish muhimdir.

Kelajakda ushbu mexanizmni yanada rivojlantirish uchun fuqarolarning takliflarini yig‘ish va tahlil qilish jarayonlarini raqamlashtirish, moliyalashtirish jarayonining shaffofligini oshirish va xususiy sektor hamda xalqaro moliya institutlarini ham jalb qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Shuningdek, loyihalarning samaradorligini oshirish uchun ularni amalga oshirish jarayoniga mustaqil monitoring tizimini joriy etish lozim.

Umuman olganda, jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish nafaqat budjet mablag‘larining samarali taqsimlanishini ta’minlaydi, balki jamiyatning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytiradi va fuqarolarning ijtimoiy hayotga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois, mazkur jarayonni yanada takomillashtirish orqali mamlakatimizda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va barqaror rivojlanishga erishish mumkin.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021). "Budjet jarayonida fuqarolarning faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida" PQ-5072-son Qarori. Toshkent.

2. International Monetary Fund (IMF). (2021). "Public Finance Management and Citizen Participation: A Comparative Study". Washington, D.C.: IMF.
3. Fung, A. (2018). "Democratic Innovations: Participatory Budgeting and Public Governance". Cambridge University Press.
4. Jo'rayev A., To'rayev R. (2020). "Davlat budjeti shaffofligini oshirish: xalqaro tajriba va O'zbekistonda islohotlar". O'zbekiston iqtisodiy jurnali, 6(4), 32-44.
5. "Ochiq budjet" portali ma'lumotlari (2021-2024). <https://openbudget.uz>
6. Бюджетный кодекс Российской Федерации. (2023). "Об участии граждан в распределении бюджетных средств". Москва.
7. Батурина Е. Г. (2019). "Развитие инициативного бюджетирования в регионах России". Вестник экономики и права, 4(11), 85-102.
8. Смирнова Н. А., Фролов В. П. (2021). "Гражданское участие в бюджетном процессе: теоретические и практические аспекты". Финансовый журнал, 7(2), 55-69.
9. Львов А. В. (2018). "Прозрачность государственного бюджета и общественный контроль". Вопросы государственного управления, 5(3), 99-113.
10. Институт экономических исследований при Министерстве финансов РФ. (2022). "Мониторинг участия граждан в бюджетном процессе". Москва.
11. World Bank Group. (2020). "Participatory Budgeting: Global Trends and Best Practices". Washington, D.C.: World Bank.
12. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). (2021). "Open Government and Participatory Budgeting: Policy Recommendations". Paris: OECD Publishing.
13. United Nations Development Programme (UNDP). (2022). "Strengthening Public Participation in Budgeting: Case Studies from Developing Countries". New York.